

KAPITOLA XI

DALŠÍ HRÁČI NA SCÉNĚ - ZNALCI

Už jsem lehce pomluvila soudce a také kolegy advokáty. Je tedy na místě rozšířit řady těch, kteří propadnou touze mne zažalovat na ochranu osobnosti, a přidat ještě pár vřelých slov na téma soudních znalců. Budete se s nimi setkávat v případě, jestliže váš vztah byl korunován zplozením potomka a vy jste propadli touze se podílet na jeho výchově.

Obvyklý scénář takové situace je ten, že matka prohlásí, že dítě nevydává. Otec se soudí a odmítá platit alimenty na dítě, které v řídkých chvílích, kdy se otec k němu dostane na vzdálenost kratší než několik metrů, na otce syčí, že s ním nikam nepůjde, protože je kretén, a tudíž jej nenávidí. Otec poměrně logicky usoudí, že jestliže jej dítě takto nenávidí, není to zřejmě jeho dítě a není tedy důvodu, proč na ně platit.

Pokud nastane případ, že otec platit chce, platí a rovněž se chce svým dětem věnovat, avšak matka péči otce odmítá, nastoupí na scénu soudní znalci, aby posoudili, který z rodičů je méně psychopatický. Velmi často se přitom zapomíná na známé úsloví „vrána k vráně sedá, rovný rovného si hledá“ a tedy na fakt, že na každého se něco najde.

Výjimkou, nepříliš četnou, jsou ty vztahy, kdy se přitáhly protiklady, anebo kdy jeden z partnerů dramaticky snížil svoje požadavky na kvality partnera, protože v dané věkové kohortě se už v okolí nikdo vhodný nenacházel. Nezanedbatelnou částí klientely psychologů jsou matky, které „klofly“ příslušně situované pány, učinily z nich otce svých dětí, a chlape, teď plat'. V takových případech mají soudní znalci posoudit, kdo z rodičů je magor menší a kdo tedy je schopen dítěti zajistit normálnější emocionální prostředí.

S lítostí musím konstatovat, že fakt, že dotyčný znalec je držitelem kulatého razítka se státním znakem a osvědčením o zápisu do seznamu soudních znalců, vůbec není zárukou kvality, ani lidské, ani odborné. Pojdme si však o soudních znalcích popovídat trochu podrobněji.

„Péčkových“ rozhodnutí ročně na soudech padne řádově několik tisíc. Valná část těchto rozhodnutí je přitom podepřena soudně- znaleckými posudky z oboru psychologie či psychiatrie. Že psychologie není totéž co psychiatrie většina soudců ovšem netuší.

Asi největšího sebeovládání jsem dosáhla v případě jednoho svého klienta, když jsem se od soudkyně dozvěděla, že psychiatr je více a lépe kvalifikován než psycholog. Protože soudkyně soudila také můj vlastní případ, rozhodla jsem se, že se ji pokusím nenaštvat a nezařvala jsem, čehož jsem následně trpce litovala, protože toto byla pouze první z perel, které jsem se od dotyčné p. t. soudkyně dočkala. Protože rozdíl mezi psychiatrem a psychologem uniká nejen soudcům, pokusím se zrekapitulovat:

Psychiatri jsou absolventi lékařské fakulty, psychologové jsou, respektive měli by být, absolventi filosofické fakulty, obor psychologie. Stačí si přečíst wikipedii, kde se píše: „*Psychiatrie je lékařský obor, který léčí nemoci [mozku](#), které se projevují v myšlení, emocích, vnímání a také chování nemocných. Z ostatních lékařských oborů má nejvíce styčných bodů [neurologie](#), která se také zabývá nervovou soustavou včetně mozku, z nelékařských oborů je jí nejbližší [psychologie](#), se kterou také psychiatrie úzce spolupracuje jak při léčbě, tak diagnostice.*“ A dále: „*Psychologie je [věda](#), která studuje lidské [chování](#), [mentální procesy](#) a [tělesné dění](#) včetně jejich vzájemných [vztahů](#) a [interakcí](#), což je souhrnně označované jako [psychika](#). Snaží se je popsat, vysvětlit a [predikovat](#). Cílem psychologie je také získané*

poznatky využít ke zvýšení lidské spokojenosti a zdraví, prostřednictvím psychoterapie jich lze navíc využít i k léčebným účelům.“

Psychiatrie se tedy zabývá zejména medicínskými aspekty a je schopna – na rozdíl od psychologie – rozpoznat a pracovat s patologickými stavy. Psychologie je humanistická disciplína, která disponuje zcela jinými vyšetřovacími a diagnostickými metodami.

Ano, já vím, teď se naježili všichni psychiatři a většina psychologů, ale, pánové a dámy, prosím, tohle není odborná vědecká literatura a nebudeme zacházet do detailů. Velmi přibližně můžeme říci, že psychiatři se starají o hardware a psychologové o software.

V rámci znalecké profese psychologů/psychiatrů je nutno rozlišovat ještě jeden zásadní rozdíl, který je obvykle vyjádřen dosaženou atestací. Můžeme jej nazvat „děckař“ a „neděckař“. Znalecký obor zdravotnictví tak, jak jej specifikuje vyhláška č. 37/1967Sb. s přílohami, se dělí na 16 odvětví. V odvětví psychiatrie je znalců nejvíce – aktuálně 585 znalců. V odvětví psychiatrie jsou jmenováni znalci se zdravotnickou specializací: psychiatrie dospělých, psychiatrie dětská (nebo pedopsychiatrie).

V psychologii by se mělo jednat o klinickou psychologii dospělých a klinickou psychologii dětskou (nebo pedopsychologii). Bohužel, zde již zákon (ministerstvo, respektive ten, kdo znalce jmenoval) nerozlišují dostatečně přesně zmíněnou „dospělou“ či „dětskou“ kvalifikaci znalce. Řada znalců kvalifikovaných pro práci s dětmi má sice uvedeno ve svém jmenovacím dekretu a na znalecké pečeti zmíněnou „dětskou“ specializaci, ale mnoho z nich také tuto kvalifikaci zmíněnou nemá. Platí to též obráceně. Mnozí znalci, kteří nejsou odborně

kvalifikováni pro práci s dětmi, tuto činnost vykonávají.

Následkem tohoto legislativního nepořádku řadu posudků z oblasti psychiatrie vypracovávají znalci, kteří k tomu vůbec nejsou oprávněni, neboť nemají „dětskou“ specializaci. Automaticky je přijímáno, že kdo umí vyšetřit dospělého, umí vyšetřit i dítě. V tomto směru je obzvláště alarmující, že v celé ČR je soudními znalci pro psychiatrii dětí celkem 21 osob, v Praze samotné dokonce pouhých 8 osob. Pomíjí se, že kdo má kvalifikaci pro znaleckou práci s dětmi, má a u t o m a t i c k y kvalifikaci i pro znaleckou práci s dospělými.

Naopak to však neplatí. Atestace z dětské psychiatrie je totiž atestace tak zvaně nástavbová, což znamená, že ji může složit pouze lékař, který již má atestaci z psychiatrie dospělé. Jedinou výjimkou je, když atestaci z dětské psychiatrie složí lékař, který vystudoval dětské lékařství. Takový znalec je skutečně oprávněn pouze pro psychiatrickou práci s dětmi. Čímž je ovšem totální chaos dokonán.

Ze seznamu soudních znalců ale nic z tohoto nepoznáte. Proto je úplně legitimní se při jmenování soudního znalce zeptat, co je dotyčný vlastně zač. Nezažila jsem však, že by to kdy který soudce udělal. Obvykle jmenuje toho znalce, se kterým má dobré zkušenosti, který dodá posudek včas a hlavně jeho posudek „podrží“ odvoláčka. Že i ta je někdy schopna podržet úplnou a evidentní pitomost, je nepodstatné.

Co se týká soudních znalců – psychologů, ti doposud skládají jednu atestaci, která zahrnuje klinickou psychologii dospělých i dětí. Je třeba odlišit klinické psychology, kteří mají praxi a dovedou diagnosticky pracovat s dětmi (a mladistvými) a ty, kteří se k takové práci dostávají pouze příležitostně. V zásadě není možné, aby psychologický posudek na dítě vypracovával soudní

znalec, který se celý svůj profesní život věnuje práci s dospělými osobami. Většina psychologů uvádí, že „vyšetřit dítě“ zvládne také, ale tento přístup naprosto není možné považovat za akceptabilní.

Samostatným problémem je otázka vzdělání a způsobilosti psychologů, kteří jsou jmenováni v odvětví nikoliv zdravotnictví, ale školství a kultura. V tomto oboru jsou v odvětví psychologie jmenováni znalci, kteří mnohdy nejsou kvalifikováni ani k obecné práci v oboru klinická psychologie. Většina z nich totiž vystudovala nejrůznější obory psychologie, jako například pedagogickou psychologii, poradenskou psychologii, sociální psychologii, psychologii práce, ba dokonce existují i znalci, kteří vystudovali učitelský obor pedagogika - psychologie, případně dokonce jen pedagogika, a přesto jsou znalci z oboru psychologie. Takovými znalci je možno a nutno vytknout nedostatečné pregraduální vzdělání, tedy vzdělání mimo klinickou psychologii. Z obsahu jejich studia vyplývá, že nemají kvalifikaci v oboru diagnostiky duševních chorob a duševních poruch, nesložili zkoušku z psychiatrie, nesložili zkoušku z psychopatologie, nemají vzdělání v oboru klinických vyšetřovacích metod.

Například studenti pedagogické fakulty, obor psychologie, nemají ani jeden semestr výuky psychodiagnostiky! Nejsou tedy oprávněni stanovovat diagnózy – tedy přesně to, co je skutečnou náplní práce psychologa. Absolventi jiné než filozofické fakulty nesložili atestaci ze specializační průpravy v klinickém vyšetření osob trpících duševními chorobami a poruchami a v jejich diagnostice.

Neprocházejí také povinným kontinuálním vzděláváním v oboru, tj. nemají informace a poznatky o aktuálním stavu a přístupu k psychice člověka, o změnách v posuzování duševních chorob a poruch, o změnách, nových poznatcích a postupech v diagnostice.

Ani o aktuálních proměnách psychologických fenoménů v populaci, o současných preferovaných a ověřených způsobech a metodách vyšetření, léčení a diferenciální diagnostiky duševních poruch a chorob.

Řečeno poněkud laicky, leč bohužel pravdivě, od července 1967, kdy vstoupil v platnost dnešní zákon o soudních znalcích a tlumočnících a kdy se nechali zapsat, nemuseli otevřít ani novodobá vysokoškolská skripta a se znalostmi menšími než mají dnešní studenti oboru v prvním ročníku, stejně zůstávají soudními znalci.

Obzvláště zřetelně je problematika nedostatečné odbornosti vidět v jejich oprávnění k testování samotnému: vyhodnocovat testy totiž nemá každý, kdo vystuduje psychologii, ba dokonce jej automaticky nemá ani psycholog vystudovavší „čistou“ psychologii na filosofické fakultě. K vyhodnocování testů je psycholog oprávněn pouze po řádném školení, které obvykle organizují profesní komory nebo tvůrci a „hlídači“ testů samotných. U nás to je [Česká společnost pro Rorschacha a projektivní metody](#), viz www.rorschach.cz. Například k tomu, aby psycholog mohl pracovat s Rorschachovým testem a byl oprávněn jej vyhodnocovat, je zapotřebí absolvovat časově i znalostně náročné školení, jehož zdárné ukončení je podmínkou pro získání oprávnění k zakoupení vlastních zobrazovacích tabulí, s jejichž pomocí se test provádí. Kopírovat tabule pro jemnost barevných odlišení v podstatě nelze a s kopiemi se také může dosáhnout značně zkreslených výsledků. Přesto se stává, že psycholog si „vypůjčí“ tabule s Rorschachovým testem u atestovaného kolegy, či ještě častěji v ústavu (pokud možno státním), který testy má a - aniž byl pro to jakkoliv školen - vyhodnotí odpovědi probanda podle příručky. O postupu „lege artis“ nemůže být ani řeči.

Nyní nastává opět ta chvíle, kdy se musím „péčkových“ soudců

zastat. Jestliže je postaven před nutnost ustanovit soudního znalce, dostává se do takřka neřešitelné situace, v níž nemá možnost si ověřit kvalitu soudního znalce, ba nemá ani možnost zjistit, na jakých principech znalec pracuje. Z toho pak vznikají dobře známé situace, kdy do spisu jsou rodiči zakládány zcela odlišné posudky od psychologů, kteří nebyli ustaveni jako soudní znalci soudem, ale kteří posudky vypracovali právě na základě žádosti toho kterého rodiče.

Jestliže jsou totiž měřící postupy zcela rozdílné, s rozdílnými škálami a rozdílnými hodnotícími kritérii, je možné dojít ke zcela odlišným závěrům, a to i s ohledem na subjektivní vnímání znalce.

Napadá mne v této souvislosti jeden případ. Někdy okolo roku 2004 vyhodnotil soudem ustanovený znalec, že osmiletému chlapci schází adekvátní sociální znalosti, ergo kladívko je sociálně zaostalý, neboť neuměl dát správnou odpověď, že listiny se posílají faxem a platby se platí složenkami na poště. Znalec nevzal do úvahy, že synek vyrůstá za aktivního působení a výchovy svého otce – vysoce postaveného manažera - který dávno naučil synka doma dokumenty scannovat, a veškeré platby zadávali spolu do banky mobilem, což v té době byla zcela nová technologie.

Takovýchto nedorozumění může být celá řada a znaleckým posudkem prezentované rodinné poměry se mohou brutálně lišit od skutečnosti.

U testování se ještě chvíli zdržíme. Objektivních testů je skutečně velmi málo, přičemž znalci, často neznalí angličtiny, nemohou využívat a nevyužívají onen již zmiňovaný fantastický zdroj informací, totiž webový portál Národního zdravotního institutu ministerstva zdravotnictví USA, National Health Institute. Zde jsou mimo jiné i odkazy na veškeré relevantní výsledky a

výzkumná data k jednotlivým testům, jejich validitě a problémy interpretací.

Nemusí se nám to líbit, leč i tak zůstane faktem, že v USA tečou do výzkumu medicíny a věd souvisejících, jako třeba psychologie, takové finanční prostředky, že databáze těchto výsledků k ostatním informačním zdrojům má se asi jako Himaláje k Českému středohoří. Na uvedeném internetovém portálu lze najít řadu kritických příspěvků a upozornění na metodologické chyby, které jsou dle mých zkušeností mimořádně rozšířené i v českých krajích.

Mezi českými psychology je například velmi oblíbený a rozšířený zdroj poznání o rodičích a dětech „pohovor“ a „pozorování nestrukturované situace“. Veškeré testy a způsoby, které jsou založeny na zpětně neverifikovatelných a nestandardizovaných metodách, jsou považovány dle standardů USA v zásadě za nezpůsobilé být podkladem pro hodnocení. Pokud jsou takovéto vyšetřovací metody uplatňovány, může se tak dít pouze na základě metodologických směrnic, které již tyto standardy nastavily.

Tato situace je velmi dobře i u nás viditelná na tak zvaném „panenkovém“ testu, při němž je sexuální zneužívání dítěte s dítětem komunikováno prostřednictvím hry s panenkou. Metodologie zde neexistuje, výklad výroků dítěte je dán pouze interpretací psychologa, která může být naprosto různá. K obdobně zavádějícím interpretacím může dojít i při kresbě rodiny či kresbě stromu, což jsou u nás rovněž velmi oblíbené testy. Na www.pubmed.com jsou uvedeny dva příklady, jejichž obdoby můžeme najít i v českém „testování“.

Dítě bylo vyzváno, aby namalovalo strom. Namalovalo obrovský kaktus, který byl posléze interpretován jako falický symbol, poukazující na sexuální násilí na dítěti. Znalec poněkud opominul

fakt, že dítě žije v Texasu, stromů daleko široko nikde, a prostě namalovalo kaktus, který mají doma na dvorku – pochopitelně ve stejné roli, jako je v „normálních“ zeměpisných šířkách strom.

Stejně tak dívka, vyšetřovaná pro podezření ze sexuálního zneužívání otcem, nakreslila sebe a svoji sestru před tatínkem s rukama nahoře. Dítě obrázkem okomentovalo slovy, že předvádějí tatínkovi nacvičené vystoupení na školní besídku. Komentář dítěte byl opominut a obrázek byl interpretován jako výraz bezmoci a strachu vůči otci, čímž bylo podezření na sexuální zneužívání dítěte silně podepřeno.

Dalším příkladem „špatných praktik“ je hodnocení Rorschachova testu bez dodání valorizačních dat (tzv. Exnerův systém). Bez nich je považován za test, který není možno verifikovat, takže jeho vypovídající hodnota je sporná. Zřejmě stejně je nutno hodnotit i dodání interpretace Lütscherova barvového testu: bez dodání dat, ze kterých byla interpretace provedena, těžko můžeme hovořit o plnohodnotném znaleckém posudku, jehož zásadním kritériem musí být přezkoumatelnost. Jestliže je znalecký posudek nepřezkoumatelný, může být jeho vyhotovení hodnoceno soudem, u kterého je soudní znalec zapsán, jako závažné zanedbání povinnosti znalce a může dojít až k odebrání statutu znalce.

Testem, který má na PubMed mimořádné postavení, je takzvaný Minnesotský osobnostní dotazník (MMPI). Má nesmírně pečlivě zpracováno čtrnáct základních škál a asi padesát škál podpůrných, podávajících úplný obraz o osobnosti vyšetřovaného. Navzdory tomu, že tento test má tisíce validovaných a přezkoumatelných výstupů, a přestože náš přední psycholog a znalec PhDr. Karel Netík, CSc. k němu vypracoval velmi podrobný manuál dostupný v češtině, není tento test znalci téměř vůbec využíván.

Přítom jeho hodnocení je relativně snadné – počítačově zpracovatelné. O věrohodnosti testu svědčí, že od svého vzniku v roce 1948, tedy za 60 let výzkumu, se testem MMPI zabývalo 7200 publikací. Právě tento MMPI test by měl být pravidelnou součástí všech psychologických vyšetření požadovaných při zkoumání rodinných poměrů. Pro doplnění je dobré uvést, že test má nejen „dospěláckou“, ale i adolescentní verzi, což jej činí obzvláště cenným v případech problémové výchovy dětí staršího školního a adolescentního věku.

Že se znalci jsou problémy, zreflekoval i Ústavní soud, a to ve svém nálezu IV ÚS 260/05. Zde je podrobně zkoumána otázka vzájemně si odporujících psychologických posudků. Jmenovitě zde Ústavní soud uvedl:

„...účelem znaleckého posudku je objasnění skutkových okolností na základě odborných znalostí v příslušném oboru, přičemž znalecké posudky z oboru psychiatrie jsou svého druhu natolik specifické, že jejich závěry se většinou pohybují pouze v určité míře pravděpodobnosti, objektivně nezjistitelné.“

Navzdory tomuto stanovisku nejvyšší soudní autority jsem přesvědčena o tom, že při řádném a skutečně pečlivém znaleckém zkoumání lze „objektivně nezjistitelnou“ pravdu přiblížit skutečnému stavu do míry, kterou bude možno považovat za objektivní a skutečně pravdivou. To by to ovšem museli znalci umět a nepředkládat paskvily. Místo kvalitních posudků znalci soudům udílejí „hraběcí rady“ o tom, jak rodiče by měli při výchově dětí spolupracovat.

Tvrdí to i v případech, kdy matka neumožňuje otci s dítětem žádný styk řadu let a je evidentní, že nespolupracuje a spolupracovat nehodlá. Tvrdí to i tváří v tvář zcela ztrápené matce, které otec léta neplatí, leč dožaduje se střídavé péče. V takových

chvilích vždy s napětím čekám, zda se soudní znalec pustí také do úvah, že vlastně by se lidé neměli ani rozvádět, případně by neměli souložit, když pak hrozí takové problémy s výchovou dětí.

Dlužno říci, že velmi často jsem se dočkala úvah ještě fantastičtějších. Je nutné, aby soudy přestaly tyto přístupy akceptovat a žádaly to, na co mají plné zákonné právo – totiž jasný, objektivní a srozumitelný vědecký podklad pro svoje vlastní spravedlivé rozhodování.

Pokud to soud nehodlá chtít, pak – chtít nechtít (či jak se u nás na Moravě říká podstatně případněji chca nechca) – je k tomu účastník sporu musí donutit. Ale peněz a nervů to bude stát hromadu.

Co z toho plyne?

1/ Jestliže jste se pustili do boje o svoje děti, utrpíte srážku se soudními znalci z oboru psychologie a psychiatrie.

2/ Ne každý, kdo má kulaté razítko, je na výši oboru a doby. Je proto nutno vždy uvážit, zda není možno se znaleckému zkoumání vyhnout. Nikdy totiž nevíte, co z toho vzejde.

3/ Zapomeňte na to, že by vám kdy kdo odsouhlasil revizní posudek – soud to neudělá prakticky vůbec v žádném případě. Tak na to nespolehejte.

4/ Pakliže vás „psychozkoumání“ nemine, je dobře se na ně připravit. Nemyslím, že by bylo možné se testy přímo „naučit“, ale přesto jde něco udělat. Jmenovitě: přijít včas a řádně upraven. Vypnout mobil a věnovat se pouze dané činnosti. Nepomlouvat a nehodnotit druhého rodiče – to je úkol dotyčného odborníka, nikoliv vaše. Potlačit své vlastní ego a myslet především na to, že jde o dítě a nikoliv o vás.

5/ Závěr je samozřejmý: musíte pamatovat na to, že to je všechno na vás. Život držíte ve svých vlastních rukou, tak se nechovejte

jako ňouma či béžová bluma (přirovnání vymyšlené mojí tetou Zorou, které se podivuhodně ujalo ve velké části Brna coby terminus technicus), dejte jasně najevo, co od života chcete a co pro to uděláte. Inu, vždyť to víte: je to jen a jenom na vás.